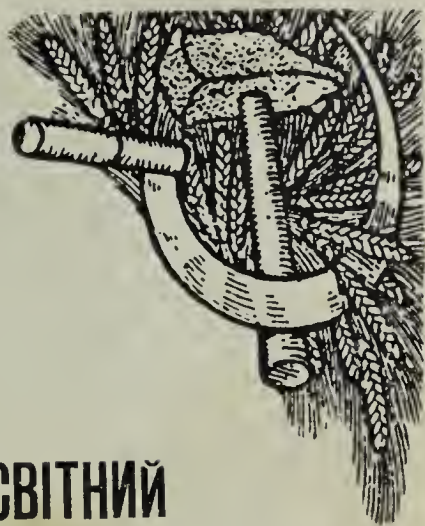
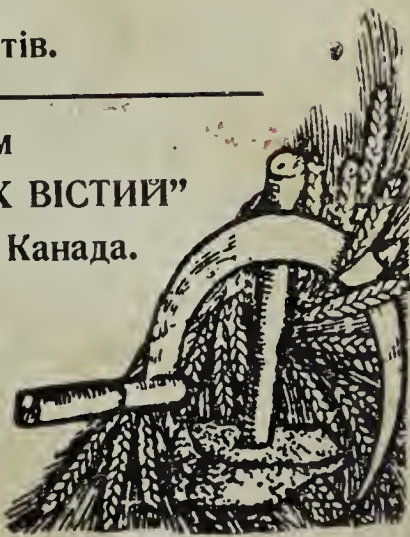

ЩО ТАКЕ ВСЕСВІТНИЙ СОЮЗ РОБІТНИКІВ

Ціна 20 центів.

Накладом
"УКР. РОБІТНИЧИХ ВІСТИЙ"
Вінніпег, Ман., Канада.
1922.

БІБЛІОТЕКА “УКР. РОБ. ВІСТІЙ” Ч. 8.

ЩО ТАКЕ ВСЕСВІТНИЙ СОЮЗ РОБІТНИКІВ.

Ціна 20 центів.

Накладом
“УКРАЇНСЬКИХ РОБІТНИЧИХ ВІСТІЙ”
Вінніпег, Ман., Канада.

ЩО ТАКЕ БОРОТЬБА КЛАС.

Сімдесять п'ять літ тому назад заснував ся тайний союз, котрий постановив собі за ціль освободженє працюючих і знищенє власти капіталу.

Сей союз називав ся “Союзом Комуністів” і об'єднував борців за освободженє працюючих ріжних країн Європи, т. є. був Міжнародним Союзом.

В листопаді 1847 р. члени “Союза Комуністів” зіхались в Лондоні на зїзд і рішили написати і проголосити для загального відома свою програму, т. є. пояснити, за кого і проти кого вони борять ся і чого власне хочуть добитись.

Зїзд припоручив вложенє сеї програми Карлови Марксови і Фридрихови Енгельсови.

Сі два мужі були не тільки великими провідниками робітничої класи в боротьбі з її угнітателями, не тільки невтомними смілими борцями, але і великими вченими.

Взявшись за припоручене їм діло вони написали славний “Комуністичний Маніфест”, котрий зістав відтак переложений на всі мови і до нашого часу читаєть ся з великим інтересом і за-

хопленєм всюди, де кипить боротьба між працюючими і експльоаторами, між робітниками і капіталістами.

Маркс і Енгельс написали не програму того маленького “Союзу Комуністів”, котрий їм припоручив се діло; вони написали програму для працюючих цілого світа. Вони пояснили і розказали, як появились робітники і капіталісти (або, що значить те саме — пролетаріят і буржуазія) і чому між ними йде через цілий час боротьба.

Маніфест пояснив робітникам, чому ся боротьба може закінчити ся тільки після цілковитої побіди, чому в тій боротьбі між буржуазією і пролетаріятom не може бути мира, чому ся боротьба є війною за знищенє капіталу, т. є. власти буржуазії.

“Комуністичний Маніфест” починаєть ся словами:

“Історія всіх дотеперішних суспільств — се історія клясової боротьби.

Вільний і невільник, патрицій і плебей (патриціями в стариннім Римі називались дворяни-поміщики, плебеями — біднота — С. Ч.), пан і кріпак, цеховий майстер і челядник, або кажучи просто: гнобитель і пригноблений, ворогуючи завсїгди між собою, провадили безупин-

ну то скриту, то отверту боротьбу, — боротьбу, яка раз-у-раз кінчила ся або революційною перебудовою цілого суспільства, або спільною погибелею борючих ся клас”.

В залежності від того, як в суспільстві була зорганізована продукція і розподіл продуктів, яке було його господарське будівництво, воно ділилось на різні класи.

Наприклад, в стариннім Римі ми зустрічаємо класу патриціїв, т. є. дворян-поміщиків (шляхту-дідичів), котрі в той сам час були і робітниками, т. є. володіли не тільки землею, але і рабами, котрі її обробляли, як своєю власністю. Класу верховників т. є. міське купецтво; класу плебеїв — міська і сільська біднота, і, нарешті, раби, найбільше угнетена, найбільше безправна класа римського суспільства.

Боротьба велась, власне, між патриціями і плебеями, між богачами і вільними бідняками. Величезна маса рабів була тою покірною і нерухомою підвалиною, на котрій стояло римське суспільство і на котрім боролись патриції з плебеями.

Але часами і підвалина починала хитати ся.

Вибухали повстання рабів, з котрих найбільше відоме повстання під проводом Спартака, котре вибухло в 73 р. до Р.Х. (дві тисячі літ назад).

Головними клясами в середніх століттях були: дворяни-поміщики і панщизняне селянство в селах, майстри-хазяї і челядники в містах.

Між ними також йде через цілий час боротьба, то придушена і скрита, то отверта.

Боротьба селян проти поміщиків прибирає форму повстань, відомих під назвою селянських війн, котрі перекидають ся з країни в країну, захоплюючи Англію, Італію, Францію і Німеччину.

Боротьба челядників проти майстрів прибирає форми страйків і бойкотів. Челядники для того, щоби добитись поліпшення свого положення, основують союзи, т. зв. брацтва челядників. Щоби заставити майстрів (хазяїв) задоволити їх домагання, челядники часами цілим брацтвом забирають ся з міста, лишаючи таким робом хазяїв без робочих рук.

Коли з розвитком напочатку великої морської торгівлі, а відтак і фабрично-заводської, машинової продукції витворив ся сучасний капіталізм, то суспільство розділилось на дві головні кляси: буржуазію і пролетаріят.

Класова організація суспільства, в остаточнім разі, зависить від способів продукції.

“Змінюючи свої способи продукції, способи забезпечення свого життя, — каже Маркс, — лю-

ди змінюють всі свої суспільні відносини. Журна дає вам суспільство з сюзереном (великим поміщиком) на чолі, паровий млин — промислово-капіталістичне суспільство”.

Буржуазія появилася в результаті цілого ряду переворотів в способах продукції, транспорту і обміни продуктів.

Капіталізм виріс на величезнім розграбленню Азії, Америки і Африки і частиннім знищенню їх жителів або оберненню їх в невільників.

Капіталізм переступив в своїм розвитку через сотки тисяч дрібних господарств, він зруйнував при помочі машини мільйони ремісників, кустарів і дрібних хазяїв, котрі не могли бороти ся проти фабрики, яка убивала їх дешевизною своїх товарів.

Буржуазія і тепер жиє серед безперестанної боротьби всіх проти всіх. Нищенє і руйнуванє слабших і дрібнійших господарств не перестаєть ся.

Але поруч з тою боротьбою за наживу в рядах самої буржуазії, йде боротьба на житє і смерть між буржуазією і пролетаріятom.

І так, до якого-б народу ми не прийшли, в які-б часи ми не перенесли ся, — всюди (крім первісних, найдавнійших часів) ми находимо угнітателів і угнічених і бачимо боротьбу між ними.

Се і є боротьба кляс, і від її ходу і висліду, зависить такий чи инший устрій суспільства, в зависимости від її результатів установлюєть ся в нїм такий або инший розподіл богацтва і доходів, така чи инша форма управлїня.

В одну клясу обєднують ся всі люди, які займають в продукції однакове положенє, отримують свій дохід з однакового жерела. У них між собою спільні, однакові інтереси, які відріжняють ся від інтересів инших кляс, є їм противорічивими.

Так, наприклад, одна кляса сучасного капіталістичного суспільства се — наємні робітники або пролетаріят. Всі робітники, без ріжниць фаху (ткачі, металісти, друкарі) живуть з продажу своєї праці. Всі вони займають в продукції — в фабриці, заводі — однакове положенє: положенє наємних робітників, котрі працюють на хазяїна, на капіталіста.

Всі вони отримують заробітну платню, т. є. платню за продажу капіталістови своєї робочої сили.

Друга кляса — се капіталісти або буржуазія. Вони властителі всіх фабрик і заводів, залізних доріг і засобів всіх товарів. Вони наймають робітників і заставляють їх працювати в своїх фабриках, виробляти товари.

Чим жие буржуазія? Які жерела її доходів?

Вона жие тим, що присвоює собі всі продукти праці робітничої кляси, віддаючи її тільки невелику частину, в виді заробітної платні.

Вона жие доходом зі своїх капіталів.

Таким робом у всіх країнах, крім радянських республік, ми бачимо тепер, що суспільство розділене на дві великих клясї: на капіталістів і робітників. Вони стоять одна проти другої, як два великих ворожих табори.

Інтереси їх непримиримо протилежні.

Капіталісти захопили в свої руки всі богацтва, все, що потрібне для того, щоби працювати і жити.

Буржуазія хоче затримати і скріпити сю систему. Вона для неї вигідна. При сій системі її дуже добре жиєть ся. Вона клопочеть ся тільки тим, щоби робітники більше працювали і діставали меншу платню за свою працю.

Чим більше робітники продукують і чим менше дістають заробітної платні, тим більше лишаєть ся доходу капіталістам.

Навпаки, спільний інтерес робітників всіх країн є в тім, щоби самим стати властителями фабрик і заводів, розпорядителями всіх богацтв, які вони продукують.

Але поперек дороги їм стоять капіталісти.

В руках капіталістів не тільки всі фабрики і банки, залізні дороги і склади, в їх руках вся власть в державі. Се вони видають закони, у них на службі урядники і судії, поліція і жовніри.

Завдяки грошам буржуазія тримає в своїх руках все. Її служать газети, які пишуть те, що для неї вигідно, її служать попи, навчаючи робітників покори і послуху властям, її служать лекціями і промовами професори і бесідники.

Кляса капіталістів — величезна сила.

І проти тої сили виступають на смертельний бій робітники. У них нема нічого, — але їх є мільйони.

Вони продукують своїми руками хліб, залізо, вугіль, тканини, льокомотиви. Вони творять всі багатства буржуазії.

Треба тільки робітникам зрозуміти свої інтереси, об'єднати ся в боротьбі проти хазяїв, і — буржуазія буде побіджена.

Се відбувається ся не відразу. Біднота, невіжество і надмірна праця гнетуть робітників, перешкаджають їм зрозуміти, що у робітників цілого світа одно спільне діло і один спільний ворог.

Але чим даліше йде боротьба, тим більше збирається борців під червоним прапором праці.

Чим даліше розвивається капіталізм, тим більше він руйнує селян і дрібних хазяїв і гонить їх в ролі робітників до фабрик і заводів. Зібрані разом в великих фабричних містах, об'єднані довкола фабричних станків робітники починають легше розуміти в чім річ, починають лучитись в одну армію.

Чим більше зростають багатства капіталістів, тим більше стає наємних робітників взагалі і чим більші розміри кожної поодинокі фабрики, тим більше в кожній робітників, тим легше їм зговорити ся і об'єднати ся.

Ось чому, чим більшим стає розмір продукції, чим більше отвиріається фабрик і заводів, чим більше збогачується буржуазія, тим грізнійше піднімається рух робітників, тим більше робітників об'єднується в союзи і в робітничі партії, котрі борються за освободжене робітників, за знищене капіталістів.

Ось чому Маркс був прав коли сказав, що “буржуазія продукує перше всего своїх власних гробокопательів” (т. є. робітників).

“Її поразка і перемога пролетаріату є однаково неминучими”.

Тоді, коли робітнича кляса чує себе достатньо сильною, щоби побідити буржуазію, відібрати у неї владу в державі, фабрики, заводи і т. д., вона піднімає повстання і захоплює владу в свої руки. Це називається соціальною революцією.

Тому, що буржуазія не хоче легко піддатися і ставить опір, то пролетаріатові приходиться вести з нею дійсну війну, боротися з нею силою зброї.

Така отверта війна між класами називається горожанською війною.

Горожанська війна між робітниками і капіталістами є “останній і вирішальний бій”, продовжуючись десятки років класової боротьби між пролетаріатом і буржуазією.

“В тій боротьбі пролетаріат не має нічого до втрати, крім своїх кайданів, а до завоювання цілого світу”.

С. Членов.

ЩО ТАКЕ ВСЕСВІТНИЙ СОЮЗ РОБІТНИКІВ.

ПЕРШИЙ ІНТЕРНАЦІОНАЛ.

Розвиток капіталізму і всесвітньої торгівлі давно вже злучили майже весь людський рід в одну сімю. Капіталісти зуміли спритно використати се в своїх інтересах. Експльоатація робітників буржуазією поширилась по цілій землі. Коли працюючі маси пробували бороти ся з тою експльоатацією, буржуазні правительства обєднувались проти них і піддержували одно другого проти бутівників. Підчас страйків капіталісти спроваджували дешевих робітників з відсталих країн і тим ломили опір своїх робітників. Обєднаним силам буржуазії робітники повинні були протиставити обєднанє пролетарських сил.

Робітники давно запримітили, що їм однако-во зле жиєть ся у всіх буржуазних країнах. Разом з тим вони зрозуміли, що освободити ся від

своїх правительств і хазяїв вони зможуть тільки спільними зусиллями. Боротьба робітників і їх повстання звичайно кінчилися невдачею тому, що вони вели свою діяльність не солідарно: один цех не піддержував другого, один район не помагав другому, одна країна не інтересувалася рухом другої. Щоби зарадити сему лихови, провідники робітничої кляси прийшли на думку об'єднати робітників цілого світа в один сильний міжнародний союз — Інтернаціонал*).

Перша спроба створити Інтернаціонал відносить ся до 1847 р. ("Союз комуністів"). Невдача революції 1848 р. положила кінець сему союзови. Другі спроби відродити міжнародний союз також закінчилися невдачею. Аж в 1864 р. зістав нарешті створений Інтернаціонал.

Десять літ після здавлення революції 1848 р. робітнича кляса знова почала піднимати голову. Почин до політичного оживлення дали відбувавші ся тоді національні війни і рухи. Особливо інтересували ся тоді робітники героїчною боротьбою угнетеної Польщі проти російського царизму. На сім ґрунті сходились англійські і французькі робітники, які були тоді найбільш передовими. З другої сторони, приводом до зближення робітників різних країн послужила

*) Інтернаціонал значить міжнародне об'єднане.

всесвітня вистава, яка відбувала ся в 1862 р. в Лондоні, куди прибули делегати французьких і німецьких робітників. В рік пізнійше французькі і англійські робітники знова зіхались в Лондоні. При тім обговорювалось питанє про положенє робітничої класи, і всі прийшли до того заключеня, що для успішної боротьби з буржуазією пролетаріят повинен об'єднати свої сили і створити міжнародну організацію.

28 вересня 1864 р. в Лондоні, в салі св. Мартина (St. Martin's Hall), відбув ся великий мітинг при участі представників англійських трейд-юній (профсоюзів), французьких робітників і політичних емігрантів різних національностей, живших в Англії. На сїм зібраню заложено початок Першого Інтернаціоналу. Після ряду промов, мітинг одноголосно ухвалив резолюцію в користь основаня міжнародної організації робітників і вибрав комітет з 21 членів, котрим припоручено було виробити статут нового союзу. До сего комітету представником німецьких робітників увійшов Карл Маркс, котрому судило ся стати головою і душею Інтернаціоналу.

Програма і статут Інтернаціоналу були скоро вироблені Марксом. Суть тої програми зводить ся до слідуєчого:—Розвиток капіталістичної продукції веде до збільшеня експльоатації

робітників буржуазією. Одночасно з погіршенням положення пролетаріату, росте серед него революційний рух спрямований до звільнення робітників з ярма капіталу. Це звільнення може бути досягнене лише передачею землі і всіх засобів продукції в руки об'єднаної робітничої класи і встановленням загальної праці після єдиного плану. Але такий переворот неможливий до того часу, поки влада знаходиться в руках поміщиків і буржуазії. Тому великий обов'язок робітничої класи заключається в завоюванні політичної влади. При роз'єднанні робітників, їх чекають тільки невдачі. Для успішності боротьби необхідна тісна зв'язь і взаємна підтримка робітників всіх країн, для якої то цілі і створено Міжнародне Товариство Робітників. Всесвітній союз пролетаріату повинен також створити свою зовнішню політику, ґрунтовану на підвалинах міжнародного братерства і солідарності працюючих всіх національностей. Цілію пролетарської боротьби ставить ся світова соціальна революція.

Ось які принципи розвивались і пропагувались на всіх з'їздах Першого Інтернаціоналу. Всіх їх відбуло ся п'ять (Женевський в 1866 р., Люзанський в 1867 р., Бруксельський в 1868 р., Базельський в 1869 р. і Гагський в 1872 р.), а також дві конференції в Лондоні (в 1865 р.

і 1871 р.). На тих конгресах і конференціях були обговорені основні питання робітничого руху: про економічну і політичну боротьбу, про професійні союзи, про кооперацію, про народне освітання, про війну і боротьбу з нею, земельне питання, питання про охорону праці і т. д. На тих міжнародних з'їздах представників пролетарського авангарду повною рукою сяло нових ідей і закладалась основа будучого всесвітнього соціалістичного робітничого руху.

Але Інтернаціонал ріс і розвивався не стільки завдяки пропаганді словом, скільки безпосередною участю в повсякденній боротьбі пробуджуваних ся робітничих мас. Де тільки відбувався страйк або робітничий рух, Інтернаціонал вмішувався в них, стараючись прийти робітникам на поміч, злучити їх, зорганізувати, піддержати морально і вияснити їм зміст початі ними боротьби. Особливу популярність серед робітників витворювала йому грошева поміч підчас страйків*), а також його боротьба проти довозу страйколомів, дешевих робітників з закордоння, підчас страйків. По кількох літах свого існування Інтернаціонал завоював ве-

*) Вона мимоволі була дуже бідною, бо Перший Інтернаціонал розпоряджався дуже незначними засобами. Але діло було не в розмірі допомоги, а в самім факті прояву солідарності робітників.

лику популярність і симпатії серед робітників в головних країнах, і здавалось, можна було надіятись, що скоро настане час всесвітнього освободження робітників.

Таке однак не стало ся. Зростови впливу Інтернаціоналу не відповідав зріст його дійсної сили. Масовий робітничий рух був тоді на початковій ступені розвитку. Маса тільки пробуджувалась до самотійного життя. Буржуазний лад був ще повний сили і далеко ще не дійшов до кінця свого розвитку. Тільки передова верства робітників ясно розуміла причини рабства пролетаріату і знала шлях до його освободження.

Політичних партій робітничої класи тоді ще не було. Таким-робом, робітнича класа позбавлена була спільного керівництва, а її авангард не був злучений для загального діла. Тільки в Німеччині почала ся формувати соціал-демократична партія, далеко, зрештою, не відповідавши вимогам програми і статута Інтернаціоналу. Перший Інтернаціонал сам мріяв про те, щоби стати всесвітньою комуністичною партією і таким-робом стати на чолі соціальної революції. Але не маючи опори в соціалістичних партіях поодиноких країн, яких тоді ще не було, він в дійсности висів в воздуху і до кінця оставав ся штабом, групою офіцерів комуністичної армії без жовнірів.

До тої головної причини слабости прилучився вплив внутрішніх роздорів. Навіть аванґард робітничої класи, який по суті складав організацію Першого Інтернаціоналу, тоді ще не згармонізував ся. Пролетаріатови треба було перейти через ряд жорстоких спорів і розколів, перед тим, як він успів ясно спізнати шляхи свого освободження і доробити ся до створення комуністичних партій. На початку боротьба в Інтернаціоналі йшла між комуністичними і уміркованими (угодовськими) елементами, стоявшими на буржуазній точці погляду (самопомочі), висловлюювавшими ся проти соціалізму, проти революційних средств боротьби і т. и. Перші чотири роки пішли на боротьбу з тими дрібно-буржуазними елементами, на чолі котрих стояли французькі прудоністи*). На Базельськiм зїзді (в 1869 р.) їм завдано рішучий удар. Але тоді показалося, що в нїдрах Інтернаціоналу появил ся ще небезпечнїйший ворог, а іменно анархізм.

Анархісти годились з комуністами в тім, що приватна власність на землю і средства продукції повинна бути усунена. Вони також були за соціальною революцією, за знищенем буржуаз-

*) Сторонники французького політичного діяча Прудона.

ного ладу. Але вони рішучо відкидали необхідність захоплення політичної власти робітничою клясою, були проти диктатури пролетаріату і не розуміли значіння робітничої політичної партії, як рівнож і всякої політичної боротьби взагалі. Добити ся своєї ціли вони надіялись бунтами, і першим кроком соціальної революції признавали не завойоване політичної власти пролетаріатом, але знищенє держави. На чолі їх стояв російський емігрант М. Бакунін. Він мав більше всего сторонників у відсталих державах, як Італія, Іспанія і Росія.

Уважаючи, що вся тактика анархістів спосібна тільки внести розклад в почавшу ся організацію робітників, комуністи почали проти їх проповіді рішучу боротьбу. Робота анархістів і викликані ними зудари ослабили і без того не-трівку організацію і привели до розколу Інтернаціоналу.

Особливо сильний удар нанесла Інтернаціоналови війна між Францією і Прусією, яка вибухла в 1870 р. Перешкодити їй Інтернаціонал був безсильний. Розгром Франції привів в марті 1871 р. до проголошеня Парижської Комуни. Хоч відношенє Інтернаціоналу до Комуни практично було лише посередне, то все таки по здавленю її всі буржуазні правитель-

ства розпочали нагінку на Інтернаціонал, проти котрих слаба організація не могла встояти.

На конгресі в Гадзі в 1872 р. прийшло до розколу. Анархісти зістали виключені і заснували свій Інтернаціонал, який прожив до 1876 р. і щез безслідно. Старий Інтернаціонал формально проістнував до 1875 р., коли то проголошено його розв'язаним.

Так погинула перша міжнародна організація робітничої класи. Вона умерла тому, що пережила себе. У неї не було трівого фундаменту в виді комуністичних партій в поодиноких країнах. Слідуючий період якраз був присвячений зорганізованню таких партій. Але Перший Інтернаціонал виконав своє історичне завдання. Правда, йому не вдалося викликати світову соціяльну революцію, до якої він стремів, але він поширив по цілій земській кулі основні ідеї соціалізму, всюди розбудив свідомість пролетаріату, вказав робітничій класі її ціль і средства до її осягнення.

Ю. Стеклов.

ОСНОВАТЕЛІ ПЕРШОГО ІНТЕРНАЦІОНАЛУ.

КАРЛ МАРКС.

(1818 — 1883.)

Карл Маркс родився 5. мая 1818 р. в німецькій місці Трієрі, в промисловій ренській окрузі, в середній буржуазній сім'ї. З раннього дитинства він відзначався своїми здібностями. Після укінчення берлінського університету, Карл Маркс зразу хотів присвятити себе, науці, але інстинкт борця і агітатора спонукав його до журналістики.

В той час в Пруссії панувало політичне оживлення. Йшла боротьба ліберальної буржуазії з самодержавієм. Маркс почав співробітництво в ліберальній "Ренській Газеті", а з осені 1842 р. став її редактором. Одночасно з ліберальним рухом буржуазії почався в Німеччині і робітничий рух, який відразу заінтересував Маркса. Але при тім він переконався, що мало ознакочений з економічними питаннями, без котрих не можна зрозуміти робітничого руху. До речі тоді якраз правительство закрило газету, і Маркс в 1843 році виїхав з женою до

Парижа, який був тоді центром революційного і соціалістичного руху.

Тут Маркс з крайного демократа перетворився в революційного комуніста. Між іншим, тут він зійшовся з Фрідріхом Енгельсом, з котрим його обєднала на ціле життя найтісніша дружба.

Протягом трох-літ (1844 — 1846) Маркс щільно виучував основні твори економічної науки і приглядався до робітничого руху, в котрім сам почав брати участь в ролі пропагандиста і письменника. В той час він (разом з Енгельсом) виробив основи свого світогляду (марксизму), котрий представляє наукове формулювання революційного комунізму, створеного рухом робітничих мас. Наука ся називається ще науковим соціалізмом.

Висланий на домагання пруського правительства з Парижа, Маркс переїхав в 1845 р. до Брукселя*). Тут Маркс з Енгельсом оснували німецький робітничий союз і навіязали зносини з іншими робітничими товариствами, існуючими в різних місцях, особливо-ж з “Союзом Справедливих”, який складався з німецьких

*) Зимом 1846—7 р. Маркс написав тут свій перший великий твір “Нужденність філософії”, спрямований проти дрібнобуржуазних навчань Прудона.

емігрантів і ремісників. Пізнійше сей союз прийняв назву “Союза Комуністів”. На другім зїзді сего союзу (листопад 1847 р.) був присутний і Маркс, котрий обороняв там нову програму союзу. Се й є знаменитий “Маніфест Комуністичної Партії”, відомий тепер кожному свідомому робітникови і який є основою сучасного комунізму. “Маніфест” видано при кінці січня 1848 року.

Європа переживала тоді бурливий час. Скоро після виходу в світ “Комуністичного Маніфесту” у Франції вибухла революція, яка перекинулась і в Німеччину. Маркс поспішно вернув ся в Німеччину, де взяв діяльну участь в розвивавших ся подіях в ренськім окрузі, який був центром руху. Тут він став на чолі “Нової Ренської Газети”, що була органом лівого крила демократії. В виду відсталости тодішніх німецьких суспільних відносин і слабости робітничого руху, Марксови, як і иншим нечисленним тоді комуністам, прийшлось співробітничати тоді з буржуазною демократією в її боротьбі з поміщицьким самодержавієм. Але після поразки революції, яка пояснялась в значній мірі трусливим поведенєм буржуазії; Маркс назавсїгди відрік ся від коаліції, т. є. політичної угоди, між буржуазною демократією і соціалістами.

Реакція, що наступила з половини 1849 р., заставила Маркса опустити Німеччину. Після короткочасового перебування в Парижі, де революція також потерпіла поразку, він остаточно поселив ся в Лондоні. Тут він міг використати багатства бібліотеки Бритійського Музею для задуманої ним великої праці. Маркс рішив дати в руки пролетаріату могучий духовий меч — працю, котра заключала би глибоку наукову критику самих основ буржуазного суспільства. Се був відомий “Капітал”, головна праця Карла Маркса, над котрою він трудив ся ціле жите і котрої так і не вів докінчити*).

Одною з причин, через яку Марксови не вдалось довести до кінця свою головну працю, були тяжкі умовини його власного життя. Не дивлячись на піддержку вірного друга Енгельса, Маркс на еміграції жив в великих недостатках. Втомляюча праця, матеріяльні недостаті, смерть всіх синів знищили його здоров'є. Але другою, не менше важною, причиною була його

*) Перший том “Капіталу” вийшов в 1867 р., другий і третій — після смерті Маркса, під редакцією Ф. Енгельса в 1885 і 1895 р.: перші дві частини четвертого тому під редакцією К. Кавцого — в 1905—6 р. Декотрі основні думки “Капіталу” виложені Марксом в книжці “До критики політичної економії”, виданої в 1859 р. В знаменитім переднім слові до тоїж послідної книжки коротко висказані і думки філософської науки Маркса.

го активна участь в боротьбі робітничої класи, від котрої він не міг лишитись на боці.

З кінця 50-их років XIX. столітя робітничий рух в головних капіталістичних країнах почав піднімати голову. Маркс передбачав се оживлене робітничого руху і поринув в него зі всім запалом своєї душі. З основанєм Інтернаціоналу (в 1864 р.) перед Марксом отворилось широке поле політичної діяльності, найбільше відповідавше його заповітним переконанням.

Стоячи головою висше всіх провідників тодішнього робітничого руху, Маркс, зовсім природно, відразу видвигнув ся в ролі теоретичного провідника Міжнародного Товариства Робітників, стараючись спрямувати його по одіноко правильному, т. є. комуністичному шляху. Він виробив програму Інтернаціоналу (“Установчу Промову”), його статут, писав докладні записки по головним питанням, котрі ставились на зїздах Інтернаціоналу, писав для него маніфести, статї, давав руководячі вказівки його діячам і ин. Формально займаючи лише місце секретаря для Німеччини*), Маркс на ділі був

*) Пізнійше, коли в Швейцарії сформувалась з емігрантів російська секція Інтернаціоналу, вона також назначила своїм представником в Генеральній Раді Карла Маркса.

дійсним керівником Генеральної Ради (т. є. центрального комітету) Інтернаціоналу. Він вів рішучу боротьбу зі всіма навчаннями, що старались збити робітничу класу з правильного шляху. На сій ґрунті Марксови прийшло ся видержати жорстоку боротьбу з початку з прудоністами, а відтак з Бакуніном. І хоч особисто Маркс не був присутнім на конгресах Інтернаціоналу (крім Гаґського), але дух його витав над всіми зїздами Міжнародного Товариства, на котрих закладались основи сучасного робітничого руху.

Дійсна боротьба робітничої класи мала для Маркса таке важне значіне, що ради неї він залишив свою головну научну працю. Він не міг спокійно сидіти за письменницьким столом, коли політичний обовязок кликав його до безпосередньої участі в русї, руководити котрим ніхто не умів так добре, як він.

Марксови не судило ся діждатись побіди Інтернаціоналу. Розкол і упадок першого міжнародного обєднання робітників був для старого борця тяжким ударом. Але йому прийшло ся побачити першу зірницю, першу спробу пролетаріату захопити політичну власть в видї Парижської Комуни (1871 р.), котрій він присвятив один з найбільш блискучих своїх творів “Горожанська війна в Франції”.

Після розпаду Інтернаціоналу Маркс не брав вже безпосередньої участі в практичній роботі. Він обмежував ся устними і письменними зносинами з провідниками соціалістичних партій, котрі почали появлятись в поодиноких країнах, головним робом, німецької соціал-демократії.

Спеціально німецьким соціалістом Маркс не був, хоч сам був німецького походження. “Я горожанин світа, — говорив він, — і де-б я не находив ся, я всюди робітник”. До німецького руху він все-ж таки природно стояв ближше. Разом з Енгельсом він старав ся вціпити зростаючому рухови німецьких робітників дух революційного комунізму, що йому не завсїгди вдавалось. Своїм проникаючим зором Маркс давно доглянув в соціал-демократичній партії елементи гниття, хоч і не міг, розумієть ся, передбачити, до чого нарешті дійдуть многі соціал-демократи. Замітним є, що Маркс ніколи не називав себе (і не був) соціал-демократом, а тільки комуністом.

З глибоким зацікавленем відносив ся також Маркс до французького робітничого руху. Основателі Французької Робітничої Партії (Жюль Гед і Поль Ляфарг) були його послідовниками, а Ляфарг навіть його зятем. В 1880

році Маркс разом з ними виробив програму тої партії.

З особливим заінтересованєм слідив Маркс за розвитком революційного руху в Росії. Він передчував, що сій молодій країні судить ся сказати своє слово у визвольній боротьбі робітничої класи. Він навіть признавав, що при певних умовах революція в Росії може відразу прибрати соціалістичний характер. Щоби бути в курсі російських справ і ознакомитись з російською літературою (особливо економічною), Маркс на старості літ навчив ся навіть російської мови*).

В листопаді 1881 року умерла любима жена Маркса, Джені, з котрою він прожив душа в душу 40 літ. Та смерть підкосила сили Маркса, і без того вже дуже хорого. В січні 1883 р. його постиг новий удар: умерла його старша дочка. А 14. марта 1883 р. сам Маркс, на 65-ім році життя, умер в кріслі за письменницьким столом, на котрім сей мислитель написав свої великі твори. “Людство, — говорячи словами його друга Енгельса, — збилося низше на цілу голову, і при тім на най-

*) З особливою повагою відносив ся Маркс до великого російського соціаліста Н. Г. Чернишевського.

більше геніяльну із всіх тих, які воно мало за послідний час”.

Маркса похоронено на Гайгейтським цвинтарі в Лондоні. В 1918 р. російське совітське правительство впасигнувало один мільон рублів на прикрашене могили великого борця і учителя пролетаріату.

**
**

Заслуги Маркса перед робітничим рухом кольосальні.

Маркс вияснив основні причини поневолення робітників. Він показав, що головною причиною зависимого положення пролетаріату є приналежність землі і средств продукції до приватних осіб, до капіталістів і поміщиків. Капіталісти експльоатують робітників, платячи їм менше, чим ті виробляють, а надвижку кладуть собі в кишеню під видом зиску. Щоби освободити ся, робітнича кляса повинна стати господарем средств продукції, витворених їх власними руками. Необхідно відобрати средства продукції в буржуазії і передати їх в спільне володінє всего трудового народа.

Але для сего робітнича кляса повинна перше захопити власть і установити диктатуру (зверхність) пролетаріату. Щоби добити ся до сего, вона повинна зорганізувати ся і створити

свою комуністичну партію. Організувати ся повинні робітники не тільки після поодиноких цехів і країн, але на цілій земській кулі. Тільки шляхом взаїмної піддержки всіх робітників, або по крайній мірі, головних капіталістичних країн, робітники осягнуть перемогу. Таким всесвітнім об'єднанням працюючих для боротьби з буржуазією за соціалізм власне й є Інтернаціонал.

Ніхто не освободить робітників крім них самих. “Освободжене робітників повинно бути ділом самих робітників”, говорив Маркс. Освободити ся вони зможуть тільки спільними зусиллями, солідарною боротьбою. “Пролетарі всіх країн, єднайте ся!”

Такий заповіт Маркса пролетаріатови. Під прапором марксизму (революційного комунізму) пролетаріат вже одержав свої перші перемоги. Під тим прапором він виконав жовтневу революцію в Росії. Під тим же прапором він завоює всім світом і всюди установить новий світ братерської, об'єднаної, вільної праці.

“Пролетарі можуть втратити тільки свої кайдани, — говорив Маркс, — а завоювати вони можуть цілий світ”.

І се завойоване вони вже почали.

Ю. Стеклов.

Ф Р І Д Р І Х Е Н Г Е Л Ь С .**(1820 — 1895.)**

Імя Фрідріха Енгельса нерозлучно зв'язане з іменем Маркса. Обидва вони творці наукового соціалізму, автори відомого “Комуністичного Маніфесту”. На долю Енгельса припадає значна частина тої величезної наукової, пропагандової, політичної і організаційної роботи, котра виконана тими великими учителями і провідниками пролетаріату і всего страждучого людства. І якщо все-ж таки імя Енгельса о много менше, чим імя Маркса, відоме широким масам працюючих, якщо його уважають лише приятелем і найблизшим помічником Маркса і не оцінюють в достаточній мірі його самостійного значіння, то се пояснюється, головним робом, надзвичайною скромністю самого Енгельса. Він завжди, і за життя Маркса і після його смерті, видвигав його на перший план, а себе лишав в тіні. Тимчасом безпристрасні дослідники марксизму давно вже віддали належну дань сему великому співробітникови Маркса, а недавній ювілей — столітє від дня його уродин, зробив його, може бути, більше популярним і серед мас.

Енгельс родив ся 28. листопада 1820 р. Як і Маркс, він походив зпоміж буржуазії; його батько був німецьким фабрикантом, котрий мав також фабрику матерії (хлопчатобумажну) в англійськiм місті Манчестер. І так само як і Маркс, Енгельс став революціонером і соціалістом не в наслідок особистих обид або тяжкого життя, але в наслідок свого глибокого і ясного ума, бачившого вже темні сторони капіталістичного ладу, і в наслідок своєї чутливої совісті, яка палко відкликнулася на страдания угнетених і експloatованих мас. А торговельні і промислові діла його батька з дитинства познайомили його зі світом капіталістичної експloatації і ввели в саму гущу сучасних економічних відносин.

Ще на гімназіяльній лавці Енгельс переняв ся революційними ідеями, зненавидів тодішню самодержавну Німеччину і почав знаходити ся з представниками німецької революційної інтелігенції. Разом з тим він проявив велику любов до знання, визначавшу його потім ціле життя, і жадно поповняв читанєм своє образованє. Навіть відбуваючи в Берліні воєнну службу як вільний охотник, він і в пруській касарні найшов чому навчитися, і набув ті воєнні відомости, котрі він примінив відтак підчас революції і котрі він вже в зрілім віку остільки роз-

ширив, що зробив ся неабияким знатоком воєнного діла, уважаючи, що революціонерови се знанє є необхідне.

Час, коли повний-сили і віри в себе юнак Енгельс вступав в жите, був революційний. В Англії грізно проявив себе перший могучий рух робітничої кляси, відомий під назвою “чартизму”. В Франції тільки що здавлено було революційне повстанє Бланкі, і одна за другою появлялись нові соціалістичні книжки. В Німеччині виступала з острою критикою всіх старих понять молода буржуазна інтелігенція, формувались тайні робітничі кружки, на чолі з геніяльним кравецьким підмайстром Вайтлінгом, і вибухали заворушеннями умиравші від голоду шлезькі ткачі, котрі в 1844 р. отверто повстали проти своїх фабрикантив.

Ще не будучи знакомим з Марксом, 22-літний Енгельс почав співробітничати в журналах і збірниках, в котрих писав Маркс, і в редакційній ним “Ренській Газеті”. Він надрукував свій “Огляд політичної економії” тоді, коли Маркс, одержавший літературно-філософське образование, не мав ще і понятя про політичну економію. І в тім “Огляді” Енгельс попередив многі будучі основи марксівської економічної науки. Післаний батьком в Англію для торговельно-промислової “практики”, Енгельс

з жадністю взяв ся за вивченє англійського капіталізму, робітничого руху і соціальної літератури. Результатом того вивчення явилась після повернення Енгельса до Німеччини його відома книжка *“Положенє робітничої класи в Англії*, в котрій з надзвичайною силою і яркістю описувалась дивовижна експльоатація англійського пролетаріату, його убожество і вироджуванє, і робив ся перший, ще не опреділений заклик до соціалізму. Сю книжку можна з повним правом уважати зародком будучого марксіського комунізму.

Переїздом до Лондону, в 1842 р., Енгельс поверховно познакомив ся з Марксом. Але при тій першій стрічі вони як будь-то не сподобались один другому. За те після повороту з Лондону в 1844 році, коли Енгельс знова стрінув ся з Марксом, бувшим вже на вигнаню в Парижі, вони скоро оцінили один другого, зійшли ся і здружили ся. І з того часу аж до самої смерти Маркса, т. є. цілих 40 літ продовжувалась та надзвичайна дружба, на яку не кинуло тїни ні одно темне пятно, дружба, основана на глибокім взаїмнім поважаню і на рідків, винятковім одностудстві по всім питанням соціалістичної теорії і практики. Маркс і Енгельс, навіть перебуваючи кождий в иншій місті, були ціле жите в безпереривній переписці, ділились своїми

думками, давали один другому для перчитання в рукописах всі свої твори, обговорювали разом всі політичні кампанії, які вони підприємали. А кожда стріча, кожде побаченє були для них дійсним святом, і вони не могли наговорити ся.

Підчас революції 1848 р. Енгельс був близьким співробітником видаваної Марксом “Нової Ренської Газети”. А в 1849 р., коли запанувала реакція, Енгельс взяв безпосередню боеву участь в останньому революційному партизанському повстанні полуднево-німецьких дрібно-буржуазних демократів і републиканців. Після здавлення того повстання він втік до Швейцарії, а звідтам виїжджував до Англії, де вже був в той час Маркс і куди зїзджались побіджені революціонери з всіх країн Європи.

Енгельс осів ся в Манчестері і став управляючим фабрики свого батька, що давало йому можливість нераз помагати в тяжкі, критичні хвилі бідувавшому в Лондоні з сімєю Марксови.

Так само, як і Маркс, Енгельс використав роки європейської реакції для вивчення всіх областей науки і зробив ся одним з найбільше всесторонньо освічених людей в Європі. Уже на старості зліквідувавши фабрику і переїхавши до Лондону, він зужив порівнюючо довгий вільний час на основне вивченє природничих

наук, з котрими Маркс був менше обзнакомлений. Тепер Маркс і Енгельс помінялись ролями. Коли Маркс почав свою діяльність, як філософ, а Енгельс, як економіст, то тепер Енгельс взяв на себе обосноване загально філософічних основ марксизму, головним робом, історичного матеріалізму, тоді як Маркс в області теорії присвятив себе головній праці свого життя — віднайденню *економічних* законів капіталістичного суспільства. Результатом сеї праці явився “Капітал” Маркса і такі твори Енгельса, як брошура про німецького філософа-матеріаліста Фаєрбаха, як книжка “Початки родини, приватної власности і держави”, нарешті, головний твір Енгельса, так званий “Антидюрінг”, де він, остро критикуючи поплутаного і реакційного німецького соціаліста Дюрінга, вложив всю теорію революційного марксизму.

Крім сих важніших творів, Енгельс написав велику кількість брошур і статей, з виложенням марксовських поглядів на ті чи інші питання або з критикою анархістів і дрібно-буржуазних соціалістів.

Але сим далеко не обмежилась діяльність Енгельса. Разом з Марксом він був душею і руководителем І. Інтернаціоналу, разом з Марксом він був учителем і дорадником від-

роджувавшого ся після реакції робітничого руху. А по смерті Маркса, Енгельс ще цілих дванадцять літ був загально-признаним головою всего світового марксїзму, до голосу котрого прислухувались провідники всіх соціалістичних партій, як до голосу самого Маркса. Енгельс мав щастє бути свідком того, як здійсняєсь праця цілого його життя, як сильно розвиваєть ся соціалістичний рух у всіх кінцях земської кулі. Він витав зародки і перші успіхи *російського марксїзму*. Він передбачив і предсказував революцію в Росії, так само, як і світову соціальну революцію. Енгельс умер 5 серпня 1895 р., рік перед тим відомим страйком петербургських ткачів і прядільщиків, від котрого почалась новійша доба російської і всесвітної історії.

Пропагуючи ідеї комунїзму, котрі були його власними ідеями, руководячи робітничим рухом ріжних країн, Енгельс одночасно присвятив послідні роки свого життя докінченню великої праці Маркса. Марксови вдало ся самому випустити в світ I. том “Капіталу”, і після його смерті лишились лише начертані рукописи слідуючих томів. Сї рукописи, доступні самому лише Енгельсови, міг розібрати і обробити тільки він один, так близько знавший і трудний, нерозбірчивий характер письма Маркса,

і весь хід його думок, і всі глибоко скриті сторони його економічної системи. На сю величезну і пильну працю Енгельс затратив 10 літ свого життя. В 1885 р., два роки пізнійше після смерти Маркса, вийшов II. том “Капіталу”, а в 1894 р. — третій. Тільки виконавши сю працю, тільки здійснивши завіщане Маркса, Енгельс міг умерти спокійно.

Енгельс уступав Марксови в силі і глибині думки, в ширині і основности історичного і економічного знання. Але він доповняв його у многих інших відносинах, і вони загально становили ту гармонійну, нерозривну пару, той ідеал дружби і співробітництва, котрий може бути широко здійснимим лише в предказанім ними будучім комуністичнім суспільстві.

Б. Горєв.

ДРУГИЙ ІНТЕРНАЦІОНАЛ.

Після розпаду Першого Інтернаціоналу соціалісти не залишили думки відродити міжнародне об'єднання робітників. Після цілого ряду невдачних спроб, їм вдалося добитися своєї цілі в 1889 році. Під час всесвітньої вистави в Парижі відбувся міжнародний соціалістичний з'їзд, який дав початок Другому Інтернаціоналові.

До того часу робітничий рух зробив великі успіхи. В відріжнене від епохи Першого Інтернаціоналу, тепер майже у всіх головних країнах: в Німеччині, Австрії, Швейцарії, Франції, Англії, Злучених Державах, Італії, Іспанії, Швеції, Норвегії, Данії, Бельгії, Голландії, Чехії і ин., існували політичні і економічні організації пролетаріату (соціалістичні партії і професійні союзи). Найсильнішою з соціалістичних партій була німецька соціал-демократія, яка стояла, бодай на словах, на ґрунті марксизму. Завдяки її впливові в рядах Другого Інтернаціоналу марксистські ідеї широко поширювались і серед інших соціалістичних партій. Таким робом Другий Інтернаціонал

мав те, чого не доставало Першому: в него була опора в особі соціалістичних партій і професійних союзів, сформувавшись ся в поодиноких країнах і бувших в процесі нестримного росту. Під ним був тріvkий фундамент в особі масового робітничого руху, в особі багатоміліонного пролетаріату, який всюди пробуджував ся і був готовий вступити в боротьбу з буржуазним суспільством. Він міг, здавалось, зробити те, чого не вдалось виконати Першому Інтернаціоналові: стати на чолі робітничих мас і повести їх в бій за соціальну революцію. Такі були надії, зв'язані з заснуванням Другого Інтернаціоналу в 1889.

Одним з важливіших рішень Паризького конгресу було встановлене *всесвітньої маніфестації 1-го мая* з кличем 8-годинного дня праці. Пізніше додатковими кличами “маївки” стали ще: загальне виборче право, політична свобода і завойоване політичної влади пролетаріатом. Першомайське свято відіграло величезну роль в ділі мобілізації широких робітничих мас і втягнення їх в політичну боротьбу (головно в таких відсталих країнах, як Австрія, Польща, Росія і т. п.).

Другий Інтернаціонал відбув дев'ять міжнародних конгресів: Паризький — 1889 р., Бруксельський — 1891 р., Цірихський — 1893 р., Лондонський — 1896 р., другий Паризь-

ський — 1900 р., Амстердамський — 1904 р., Штутгартський — 1907 р., Копенгагський — 1910 р. і надзвичайний Базельський — 1912 р. Се був останній конгрес Другої Інтернаціоналу. Світова війна, яка вибухла в 1914 р., поклала йому кінець в його попередній формі.

В перший період свого існування Другий Інтернаціонал представляв собою нічим не зв'язане формальне об'єднання. В нього не було навіть зв'язкового організаційного центру, ніяких виконавчих і контрольних органів. Раз через три-чотири роки зїздилися на конгрес представники поодиноких соціалістичних партій і професійних союзів, обговорювали злободенні питання, ухвалювали резолюції, які звучали дуже гарно, але нікого не зобов'язували, розїздилися до дому, щоби там робити кожному на свою відповідальність — знова аж до нового міжнародного зїзду. На Лондонському конгресі 1896 р. ухвалено було створити нарешті щось в роді центрального органу, “Сталу Міжнародну Комісію”. Але се мало зарадило лихови. Комісія була звичайним кореспонденційним бюро, не користалась ніяким авторитетом і впливом і за сим навіть не вбивалась. Так само, як і попередно кожда із входивших в склад Інтернаціоналу партій не уважала для себе обов'язковими ухвали міжнародних конгресів, так як і попередно кожда з них

була зовсім незалежною і не числилась з загальними інтересами світового пролетарського руху. Так як і попередно Інтернаціонал не представляв ніякого дійсного спаяння міжнародного пролетаріату, не мав ні спільної програми, ні єдиної тактики, ніякої звязи між поодинокими своїми частинами.

На міжнародних конгресах Другого Інтернаціоналу обговорювались всі злободневні питання, видвинуті зростаючим масовим рухом: про охорону праці, про політичну і економічну організацію пролетаріату і про їх взаїмовідносини, про різні форми пролетарської боротьби, в тім числі про ролі парламентаризму, про завоювання політичної влади, про відношене до буржуазних партій, про колоніальну політику, про війну і т. п. По всіх сим питанням говорилося багато гарних слів, ухвалювались по більшій частині дуже гарні резолюції, але від сього діло мало поступало вперед.

В Другім Інтернаціоналі і його партіях, які його творили, відбувався глухий процес розкладу, який обезсилював цілий рух. В нідрах Другого Інтернаціоналу, як також і в кожній із входивших до його складу соціалістичних партій, під одною стріхою жили дві зовсім відрізняючихся партії: одна — комуністична, революційна, яка не тільки на словах, але і на ділі

хотіла проводити марксистську політику, і друга — угодовська, яка не хотіла рішучої боротьби з буржуазним ладом і готова йти на всякі угоди з буржуазною державою. Боротьбою лівого і правого крила, часами скритою, часами вибухавшою бурливо, окрашена вся історія Другого Інтернаціоналу.

Перед Другим Інтернаціоналом стояли два основні питання: *питанє про завойованє політичної власти пролетаріятom* і *питанє про відношенє до війни*. При обговорюваню сих питань явно показав ся розділ Інтернаціоналу на дві непримиримих крїлї, на дві течії, які розходять ся по сути і тільки тимчасово могли зживатись в рамцях одної організації.

Питанє про завойованє політичної власти робітничою клясою було тісно звязане з питанням про відношенє соціалістів до буржуазних партій і до буржуазної держави. Воно стало перед Інтернаціоналом в острій формі завдяки вступленю Мілерана в буржуазне французьке правительство Вальдека-Руссо. Многословна і невипразна резолюція, уложена К. Кавцьким, котрий тоді вже виступив в ролі представника безхребетного “центра”, тільки заплутувала питання, обломлюючи його острі вугли. З одної сторони, вона підчеркувала, що в централізованій державі пролетаріят не може завоювати

власти частями, і не хотіла признати вступлене поодинокого соціаліста в буржуазне правитель-ство початком такого завойовання, а з другої — вона допускала “сю небезпечну спробу” за до-зволом більшості партії у “спеціальних” слу-чаях. Подібно многим иншим резолюціям Дру-гого Інтернаціоналу, ця резолюція, даючи зов-нішнє задоволенє лівому крилі, а на ділі широ-ко отворяла двері опортуністам і соціал-зрадни-кам, помагаючи їм спокійно робити свою брудну роботу і дурити робітничі маси.

Дійсно, ффранцузські угодовці використали резолюцію для продовження і навіть погіршення своєї попередньої політики угод з буржуазією, встановивши практику “бльока”, т. є. сталого співробітництва з буржуазними партіями в ді-лі державного управління. Подібні-ж тенденції (на початку осторожно) почали проявляти ся і в соціалістичних партіях декотрих инших кра-їн. Тому слідуючий міжнародний конгрес в Амстердамі знова видвигнув се питанє, поста-вивши його на сей раз ширше: чи тактика полі-тичної партії пролетаріату повинна руководи-тись прінціпом клясової боротьби чи угоди з буржуазією? Правда, конгрес більшістю го-лосів висказав ся в користь старої тактики, збу-дованої на боротьбі кляс. Але се була тіль-ки уступка на словах старому революційному

духови. На ділі угодовство все більше промощувало собі дорогу в ряди соціалістичних партій, котрі в більшості случаях найменше руководились постановами міжнародних зїздів.

Друге питанє, яке тяжило над Другим Інтернаціоналом від часу його заснованя, було питанє про війну, звязане з питанєм про боротьбу з імперіалістичною політикою всіх буржуазних держав. І по сему питаню зїзди ухвалювали рішучі резолюції одну за другою. Але зміст дискусій, попереджавших прийнятє сих революційних резолюцій, ясно показував, що в нутрі Інтернаціоналу і в кожній з належавших до него партій витворилось праве крило, для котрого прінципи соціальної революції і міжнародної солідарности працюючих були пустим звуком, котре хотїло не бороти ся з буржуазним суспільством, а приспособляти ся до него. Питанє було тільки в тім, хто сильнійший: праве угодовське крило чи лїве революційне. Судячи після ухвалюваних резолюцій, можна було думати, що лїве сильнійше. Але на ділі се було не так: серед керівителїв руху, серед так званих “провідників” і “лідерів”, без сумніву більшість мали угодовці. І хоч іменно вони по більшій часті були присутніми на зїздах, але вони не уважали потрібним до якогось часу виявляти ся і в рішучу міну-

ту уступали на словах лівій меншости. Так, вони легко уступали на словах іменно для того, щоби в случаю потреби нічого не уступити на ділі, як се показало їх поведене підчас світової війни.

На початку ХХ. століття для всіх стало ясным, що імперіялістична політика капіталістичних держав — воєнне суперництво, дипломатичні інтриги, погоня за ринками і кольоніями, стремління захопити в свої руки жерела сирівців — приведе скорше чи пізнійше до всесвітної війни. На початку Інтернаціонал ухвалював загальні резолюції проти війни, не вказуючи точно, якими средствами він пропонує з нею бороти ся. На Штутгартському конгресі 1907 року питанє було поставлено більше конкретно. І ось тут-то і виявилось, що більшість визначних діячів соціалізму боїть ся поставити питанє ребром. Після довгих збивчивих дискусій конгрес ухвалив неясну і многословну резолюцію, при кінці якої лівому крилі вдало ся внести додаток, в яким говорило ся, що, в разі загрози війни, обовязком соціалістів є перешкоджувати її вибухови всіми підходячими средствами; если-ж вона все таки вибухне, то вони повинні якнайскорше покласти її кінець і використати викликані нею потрясення

для агітації серед широких мас і для повалення капіталістичного панованя.

Ся резолюція була повторена на конгресах в Копенгадзі і в Базелі. Послідний зїзд був скликаний спеціально в виду почавшої ся на Балкані війни, яка явно грозила запалити світовий пожар. Базельський конгрес дав правительствам торжественну пересторогу, загрожуючи в разі підбуруваня ними до війни відповісти на неї найрішучійшими кроками, аж до революції включно. Але се були тільки слова.

Буржуазія не злякалась погроз Інтернаціоналу. Всесвітна війна почалась. І як-же відповів на неї Інтернаціонал? Велика більшість соціалістичних партій не тільки не візвали робітників до соціальної революції, але навіть прилучились до своїх правительств для втягнення робітничих мас в ту війну під претекстом “оборони вітчизни”. Сим Другий Інтернаціонал признав своє повне банкруцтво, і відтепер боротьба пролетаріату за своє освободженє повинна була піти мимо него і навіть проти него.

Оставші ся вірними заповітам старого Інтернаціоналу партії (російських “большевиків”, польських с.-д., Італійців, болгарських “тісняків”, Сербів) і поодинокі групи інших партій (Німці, Швайцарці, Французи, Голяндці і ин.) зірвали з Другим Інтернаціоналом

і сформували “ціммервальдське” об'єднання, котре відтак з деякими змінами дало початок Третому (Комуністичному) Інтернаціоналові. Але соціал-зрадники не зложили зброї. Після закінчення світової війни, коли буржуазія знова дозволила їм гратись в соціалістичні цюцюбабки, вони зробили спробу відновити свою скомпромітовану організацію.

В 1919 р. вони зіхались на зїзд до Берна, а в 1920 р. до Женеви. В часі між тими двома зїздами все, що лишалось ще здорового і не продавшогося остаточно буржуазії, виступило з Другого Інтернаціоналу. Так, звідти виступила австрійська партія, французька соціалістична партія, румунська і болгарська (угодівська) партії, партія німецьких “независимців”, причім більшість із сих партій зголосились з просьбою прийняти їх до Третього Інтернаціоналу. В Другім Інтернаціоналі лишилися тільки німецькі соціал-демократи так званої “більшости” (шайдеманівці), Бельгійці, часть Голяндців і англійські трейд-юністи, які взагалі мають до соціалізму дуже далеке відношенє. Фактично се не є соціалістична, а звичайна дрібнобуржуазна організація. Існує вона тільки по милости і по волі буржуазії, котрій вона потрібна для обдурювання відсталих робітників.

Другий Інтернаціонал є тепер найпевнішою опорою буржуазії. Майже всюди його діячі або співробітничать з буржуазією (в Німеччині, в Австрії, в Бельгії, в Швеції, в Данії і ин.), або навіть просто заступають буржуазію при власті, обороняючи її інтереси ліпше, чим се могли-б зробити буржуазні міністри. Особливо в Німеччині шайдеманівці сплямили себе жорстоким подавлюванем робітничих повстань і убійством найбільш відданих провідників пролетаріату. В більшій або меншій степені вони роблять се всюди.

Так ганебно скінчив своє існуванє Другий Інтернаціонал. А був час, коли він об'єднував в своїх рядах десять мільйонів робітників, і коли можна було надіятися, що він поведе міжнародний пролетаріат в бій за соціалізм. Завдяки зраді угодовських лідерів, він кинув в грязь священний червоний прапор. Але сей прапор підняв Третій Інтернаціонал і під ним веде тепер світовий пролетаріат до дійсної перемоги над прогнившим буржуазним ладом.

Ю. Стєклов.

ПРОВІДНИКИ ДРУГОГО ІНТЕРНАЦІОНАЛУ.

ВІЛЬГЕЛЬМ ЛІБКНЕХТ.

(1825 — 1900.)

Поруч з Авґустом Бебелем німецький робітничий рух особливо завдячує свій величезний ріст і силу В. Лібкнехтові — старшому (батькові не менше славного Карла Лібкнехта). Але Лібкнехт відрізняється від Бебеля тим, що, так само, як і Лясаль походив з буржуазної інтелігенції. Він був учителем і адвокатом, і як чоловік много знаючий в області історії і політичної економії, проник вповні в суть “наукового соціалізму” Маркса. Від него якраз молодий Бебель і навчився всеї революційної науки пролетаріату.

Лібкнехт був старший за Бебеля майже на двацять літ (родився 1825 року) і належав до першого покоління німецьких революціонерів, котре разом з Марксом і Енгельсом пережило революцію на досвіді в 1848 році. Тоді комуністи боролись ще в одних рядах з дрібнобуржуазними “демократами” і тоді якраз вони зрозуміли, яка се ненадійна, зрадлива порода, го-

това в кожду мінуту йти на угоду з поміщиками і великими капіталістами, особливо із страху перед повставшим пролетаріатом.

Лібкнехт після 1848 р. утік разом з Марксом до Англії і там жив много літ емігрантом, поділяючи з Марксом і його сімєю все горе злиднів і відірваности від свого діла в своїм краю. Але, як відомо, Маркс зумів найти і на чужині своє діло в організації Міжнародного Робітничого Товариства (“Інтернаціоналу”) для підготовки всесвітної революції проти царя - Капіталу. І се Міжнародне Товариство розіслало по цілім світі своїх прихильників - пропагандистів (проповідників), котрі всюди сіяли огненне насінє революції. Одним з найлучших сіячів того рода став і В. Лібкнехт. Як тільки амнестія дозволила емігрантам вернути ся до дому, Лібкнехт не довго думаючи знова переїхав в Німеччину. Тут він і став приятелем і учителем молодого Бебеля в місті Ляйпцігу.

З того часу всі його сили були присвячені справі збудованя німецької робітничої партії. Справа ся була зовсім нова і велика трудність її заключалась в тім, щоби: 1) затримати кождої хвилі живий дух революції, готовість повстати і з силою вдарити на буржуазію і 2) в той сам час не пошкодити робітничій класі злиш-

ньою поспішністю в революційнім виступі, здержати його там, де треба, коли від сего виграє ріст організації.

І не було ліпшого мистця, як Лібкнехт, в приміненю сих двох, як видно, суперечних собі способів боротьби. Він визначив ся з одної сторони своєю революційною непримиримістю — не йшов з буржуазією “на ніякі компроміси, на ніякі виборчі угоди”. Він мав смілість йти на перекір всій “патріотичній” політиці поміщицько-буржуазної держави, наприклад, проти захоплення у побідженої Франції в 1871 році Ельзациї і Лютарингії, за що і відсидів в тюрмі кілька літ разом з Бебелем. З другої-ж сторони, Лібкнехт мав залізну терпеливість здержувати цілими роками вибухи гніву величезних робітничих мас проти невиносимої експльоатації і справляти всю масову енергію в “мирні” рамці виборчої парляментарної боротьби. Ся залізна тактичність в ті роки “будівництва” партії була у висшій степені потрібна і корисна. Не вина Лібкнехта в тім, що після його смерти (1900 р.) ся тимчасова корисна тактика перетворилась в німецькій партії в якусь погордливу партійну релігію. Він говорив не раз: “Тактику можна змінити протягом 24-ох годин”.

В. Лібкнехт був великий майстер-коваль робітничої справи в її *підготовчій* ступени до неминучої послідної акції — захоплення власти пролетаріатом і комуністичного перевороту.

А. Дивильковський.

А В Г У С Т Б Е Б Е Л ь .

(1840 — 1912.)

В відріжнене від двох других видатних провідників німецького пролетаріату — Лясаля і Вільгельма Лібкнехта — *Август Бебель* був сам плоть від плоті робітничої класи. Син фельдфебеля пруської служби, роджений в казарні, де його батько мав з сімєю “державну” кімнату, маленький Бебель, очевидно, з самого дитинства отримав ту ненависть до пруської салдатески, яку пізнійше, будучи вже всесвітньо відомим бесідником і політичним діячем, висловив так ярко і сильно.

Навпаки, балачки і оповідання про революційну бурю 1848 р., котра розбудила стільки неясних надій і сподівань в самих глибинах німецького народу і особливо пролетаріату, лишили не загладжений слід в діточій душі будучого основателя і провідника німецької со-

ціял-демократії, а та темна реакція, котра прийшла після революції, викликала в ній на ціле життя остру-ненависть до пануючих насильників і угнітателів.

Відданий вчити ся токарського ремесла, він через кілька літ став підмайстром, і се ремесло давало йому средства для життя ще много літ після того, як він став любимцем німецьких робітників і небезпечним ворогом німецького правительства. З молодих літ, побираючи науку ремесла, добуваючи собі фізичною працею средства до життя або навіть віддаючись політичній діяльності, Бебель весь свій свободний час з жадністю віддавав самообразованню, яке при його видатних спосібностях, вдавалось йому легко і помогло йому відтак стати одним з найбільш образованих суспільних діячів Німеччини.

Політичні погляди Бебеля опреділились не відразу. На початку він підпав під вплив ліберальної буржуазної інтелігенції, котра в той час (на початку 1860-их років) вела досить енергічну боротьбу з напівсамодержавним пруським правительством Бісмарка і, відчуваючи потребу піддержки народних мас, старалась притягнути на свою сторону робітників. Вона засновувала серед них товариства самообразовання і каси взаїмопомочі; Бебель став одним

з видатнійших і найдіяльнійших членів сих товариств та співчував політичній боротьбі буржуазної інтелігенції проти Бісмарка.

Якраз в той час в рішучий похід *проти* буржуазії виступив Лясаль, закликаючи німецьких робітників злучитись в самотійну партію під кличем загального виборчого права. Діяльність Лясаля відпихала Бебеля: він бачив в ній перешкоду в дальшій боротьбі за політичну свободу, уважав, що вона лише розколює всі сили, ворожі реакції.

Але вскорі класове чуте пролетаря взяло у Бебеля верх над співчутем ліберальної інтелігенції. Він познакомився з Вільгельмом Лібкнехтом, горячим революціонером-марксистом, який знав особисто Маркса, і через него прилучився до наукового соціалізму Маркса і Енгельса.

Від того часу Бебель повільно став, разом зі своєю практичною діяльністю, також одним з визначнійших теоретиків і пропагандистів в Німеччині. Він постійно переписував ся з Марксом і Енгельсом, кілька разів їздив до них до Лондону і завсїгди тішив їх тим правильним розумінням революційного марксизму, яке він проявляв в своїй діяльності, а також тою чесністю, добросовісністю і відсутністю дрібно-

го самолюб'я, котрі помагали йому скоро пізнавати поповнювані помилки.

В 1863 році, під руководством і по ініціативі Бебеля відбув ся зїзд німецьких робітничих товариств самообразовання, котрий послужив основою будучої марксистської, соціал-демократичної партії Німеччини. Ся партія існувала окремо від другої, яку заснував Лясаль і його ученик і заступник Швейцер. Обидві партії вели між собою остру боротьбу і об'єднались аж в 1875 році.

В 1868 р. Бебель зівстав вибраний до німецького парламенту і від того часу незмінно аж до самої смерти був любимим робітничим послом. Він проявив в ролі парламентарного бесідника такий великий талант красномовности (не дивлячись на свій маленький ріст і худеньку, слабу будову), таке умінє розбиратись в найбільш складних політичних питаннях, таку безпощадну дошкульну і пристрасну ненависть до всіх насильників свободи і ворогів робітничої класи, нарешті, таку глибоку віру в свій соціалістичний ідеал, що став після загального признання ворогів одним з найвизначніших бесідників цілого світа. З початку 90-их років, коли його талант розвинув ся з надзвичайною силою, кожда промова Бебеля була цілою політичною подією, до котрої з однаковою напруже-

ною увагою прислухувались і сторонники і вороги соціалізму.

Коли почала ся в 1870 р. французько-пруська війна, Бебель і В. Лібкнехт були самотніми посланцями, котрі голосували проти воєнних кредитів і відтак протестували проти насильного прилучення до Німеччини французьких провінцій Альзациї і Лютарингії. За се віддано їх під суд оскаржуючи о “державну зраду” і засуджено на два роки тюрми. І не раз ще після того Бебель сидів в тюрмі за різні політичні “переступства”. Але після кожного арешту він виходив ще більше переконаним, більше завзятим борцем за справу робітничої класи і соціалізму.

Коли в 1878 р. німецьке правительство, злякавшись зросту соціалізму серед робітників, проголосило цілу соціалістичну партію поза законом і почало її переслідувати, Бебель виявив здібности першокласного організатора. Під видом “торговельних” поїздок в справах своєї токарської майстерні, він зїздив цілу Німеччину і всюди агітував, підбадьорював впадаючих на дусі, будував нелегальну організацію. І, не дивлячись на всі переслідування, ся організація, по часті завдяки невтомній діяльності Бебеля, так безпереривно росла, що 13 літ пізніше, в 1891 р., правительство було приму-

шене знести надзвичайний закон проти соціалістів і вернути їм загальні політичні права.

Від того часу Бебель якраз став тою знаменитістю, не тільки німецькою, але і загальноєвропейською, якою він відтак лишився до самої смерті. Будучи в лівім крилі німецької соціал-демократії, він умів в той самий час жити і відчувати разом з робітничими масами, і се давало йому таку силу, що у внутрішніх партійних спорах побіджувала звичайно та сторона, на котрій був Бебель. А з половини 90-их років він став одним з найбільших і впливових діячів також і на міжнародних соціалістичних конгресах.

Коли його маленька, рухома постать, з сивим волосем і підстриженою сивою борідкою, появлялась на трибуні, наступала негайна тиша і напружена увага. А на робітничих зібраннях і соціалістичних конгресах він був оточений атмосферою любови, і його поява викликала кождий раз бурливу овацію.

Через послідні десятиліття Бебель був постійним предсідателем центрального комітету своєї партії. Поруч з безнастанною парламентарною, агітаційною і організаційною роботою Бебель много писав і лишив ряд творів, з котрих ще довго буде вчити ся робітнича кляса. Серед них найціннішими є його книжка *“Жен-*

щина і соціалізм” і спомини п. н. “З мого життя”.

Бєбєль умер майже на передодні світової війни, викликаної розвитком імперіялізму і мілітаризму, проти котрих він так завзято боровся ціле своє життя, і кілька літ перед початком тої великої світової соціальної революції, до котрої він так палко закликав і котру так часто предсказував.

Б. Горєв.

Ж А Н Ж О Р Е С .

(1859 — 1914.)

Убитий напередодні світової війни великий французький соціаліст і любий провідник французьких робітників — Жорес був дійсно визначним чоловіком: глибокий філософ, добрий історик, блискучий політичний діяч і публіцист, сильний бесідник, можливо найліпший в Європі, він всі свої величезні духові сили, всю силу свого ума і таланту, всю свою енергію віддав до кінця боротьбі за соціалізм, за звільнення людства від всіх нещасть буржуазної “цивілізації”.

Походячи з інтелігентної буржуазної сім’ї, котра вже давала Франції великих державних

діячів (його дядько був відомий адмірал), Жорес замолоду був далекий від робітничої класи і її ідеалів, хоч теоретично він заінтересувався соціалізмом ще на студентській лавці: його перша вчена праця (по тодішньому звичаю на латинській мові) присвячена “зародкам німецького соціалізму в Лютера, Канта, Флїхте і Гегеля”. Отримавши філософське формування (він був кілька літ навіть професором філософії в Тулузі), він лишився ідеалістом в філософії до кінця життя, т. є. вважаючи, що історія людства порушується не тільки матеріальними інтересами борючихся класів, скільки великими ідеями правди, справедливості, добра, краси і т. и. Зрештою, під впливом суспільної боротьби і розчарування в спроможності буржуазії втілювати свої ідеї в життя, Жорес в останні роки зробив великі поступки марксистському світоглядові.

В 1893 р. Жорес зібрав вибраний парламентарним послом, і з того часу почалась його гаряча політична діяльність, діяльність парламентарного бесідника і стратега, народного промовця і газетного публіциста, котра захопила його цілком, хоч, завдяки його подивляючій працездатності, не перешкаджала Жоресові займатись наукою, особливо в області історії. До парламенту він вже прийшов як соціаліст.

Але сей соціалізм довго ще був розлізлим і не опрeдiленим. Довго ще Жорес вірив в можливість для пролетаріату співробітничати з ліпшими елементами буржуазії, і не дивлячись на жорстокі розчаровання, не дивлячись на явну зраду і запроданість таких бувших соціалістів, як Бріян, Мілеран і Вівіані, котрі почали з того “співробітництва”, а закінчили тим, що стали жорстокими ворогами робітничої класи, — не дивлячись на все те, Жорес до кінця життя затримав ще в сій області деякі ідеалістичні ілюзії (самообман).

Але в той сам час його ясний і чутливий політичний ум, його глибока ненависть до всякої неправди і несправедливості помагали йому часто розуміти завдання пролетаріату ширше і правильнійше, чим се робили деякі французські марксісти. Так, підчас відомої справи *Драйфуса* в 1898—1902 рр., коли нікчемні реакціонери і чорносотенці, які стояли на чолі републиканського правительства, щоби відтягнути народ від своїх темних зделок, оскаржили — свідомо ложно невинного офіцера — Єврея Драйфуса в державній зрадї і підняли величезний крик з приводу сего, то декотрі марксісти говорили, що пролетаріатови не треба вмішуватись в сі “фамілійні справи” буржуазії. Навпаки Жорес правильно вказував, що в буржуазії

нема таких “фамілійних справ”, котрі не інтересували-б робітників, що вони повинні заступитись за невинно засуджених навіть з табору буржуазії і тим найліпше вони зможуть викрити всі мерзотні сторони буржуазного режиму.

Французькі соціалісти дробились на кілька ворогуючих між собою фракцій, і Жорес стояв на чолі більше уміркованих соціалістів. Але після об'єднання всіх французьких соціалістів в одну партію (в 1905 р.), після того, як міжнародний соціалістичний конгрес в Амстердамі (1904 р.) осудив участь соціалістів в буржуазнім міністерстві, Жорес значно полівів, став на більше пролетарську точку погляду і зробив ся загально признаним провідником цілої соціалістичної партії Франції.

В ролі головного редактора центрального органу партії, де він щодня містив передові статті, в ролі руководителя парламентарної фракції, в ролі любимого народного бесідника, який притягав на свої зібраня многотисячні товпи робітників, котрих він зворушував своєю бурливою палкою красномовністю, — Жорес був послідних десять літ свого життя великим народним провідником в повнім значіню сего слова.

А його глибоке чуте справедливости, його чисте особисте жите зробили його совістю

французького народу, і навіть буржуазні посли, коли їм треба було викрити темні діла крадіжки, хабарництва і підкупи серед буржуазної таки демократії, самі вибирали Жореса предсідателем парламентарних слідчих комісій.

Одночасно з політичною діяльністю небагато вільних хвилювань — Жорес посвячував науковій праці. Під його редакцією вийшла многотомова “Соціалістична історія Франції”, в котрій ліпші томи про велику французьку революцію він написав сам і вони представляють велику наукову вартість. А перед кількома роками до своєї смерті Жорес написав інтересну книжку “Нова армія”, в якій доказував всі переваги міліційної системи. Йому належать першокласні промови і статі по аграрнім питанням, про притягнене селян до соціалізму і т. и.

При всім об'ємі своєї умової діяльності, Жорес був життєрадісним чоловіком, практиком-борцем. Його сильну присадковату постать можна було бачити не тільки в парламенті, на робітничім зібранні або в редакторських кабінеті, але і на улиці, на чолі робітничої демонстрації, де йому часами діставалось від розюшених поліціантів, але де і він, зі свого боку, закативши рукави, так само відплачував і їм.

В останні роки свого життя далековидючий політик Жорес один з перших зрозумів і відчув приближене світової катастрофи. Проти наступаючої загально-європейської різни він підняв крик небезпеки і цілих п'ять літ в парламенті, і на зібраннях, і в своїй газеті, і на міжнародних конгресах, де він був загальним любимцем, безперестанно закликав народи перешкодити своїм правительством почати злочинну війну.

Але не в силах поодиноких людей, навіть з величезним талантом Жореса, було спинити ту страшну світову кризу і банкруцтво капіталізму, яке прибрало форму світової війни. Коли вона насунулась, в літі 1914 р., Жорес ужив свої останні відважні зусилля, щоби її запобігти. Він був на останній нараді виконавчого бюро II. Інтернаціоналу, де молив німецьких соціалістів перешкодити війні. Він закликав буржуазне правительство Франції не робити останнього і рішального кроку і ще раз, завдяки своєму ідеалізму, повірив щирості мирних стремлень буржуазних імперіалістів.

Але він не довів до всіх страхіть війни і уникнув того "священного" воєнного союзу з буржуазією, тої патріотичної пропасниці, котрою скомпромітували себе провідники французьких соціалістів. Напередодні проголошення мобілі-

зації Жореса поцілила зрадничу кулю, виміряна зза угла агентом буржуазних націоналістів в апостола загального мира.

І як апостол мира, як палкий противник війни, як борець за загально-людські ідеали братерства і лишить ся Жорес в пам'яті французького і міжнародного пролетаріату.

Б. Горєв.

ТРЕТИЙ ІНТЕРНАЦІОНАЛ.

Міжнародні соціалістичні зїзди як I. так і II. Інтернаціоналів не один раз ухвалювали постанови проти війни, ставлячи за обов'язок соціалістичним партіям всіх країн бороти ся всіми можливими средствами проти стремлінь європейської буржуазії викликати оружний з'удар для вирішення питань торговельно-промислового суперництва. В жовтні 1912 року, коли воєнна хмара нависла над Балканом, різні соціалістичні партії видали відозви і заклики до протесту проти війни. Коли-ж, без огляду на се, війна таки вибухла, в Брукселі зібрав ся надзвичайний міжнародний соціалістичний зїзд, який видав маніфест проти війни і потвердив ухвали Штудгартського і Копенгагського зїздів, в котрих між иншим було сказано: "Єсли-б війна, все таки, вибухла, то вони (т. є. робітнича кляса і її парляментарні представники в заінтересованих країнах) зобов'язані негайно вмішати ся, щоби *сейчас-же заперестати* її і всіма своїми силами використати витворену війною економічну і політичну крізу, щоби *підняти найглибші верстви народу і прискорити упадок власти капіталу*".

Спiр мiж Австрiєю i Сербiєю, викликаний убiйством наслiдника австрiйського престолу, знова поставив перед європейським пролетарiятом питанє про його вiдношенє до вiйни. На засiданю Мiжнародного Соцiалiстичного Бюра в Брукселi 29. липня 1914 р. ухвалено перенести черговий мiжнародний зiзд, який мав вiдбутися у Вiднi, до Парижа, день зiзду призначити на 9. серпня i поставити першим питанє “вiйна i пролетарiят”. Тим часом поодинокi партii i оргaнiзацii видавали манiфести, вiдозви i ухвали, устроювали зiбраня i мiтiнгi протесту проти вiйни (особливо в Нiмеччинi, де правительство дало свободу сiй агiтацii) i старались добитись угоди мiж соцiалiстичними партiями поодиноких загрожених вiйною країн. Однак подii йшли скорше, чим переговори офiцiальних партiй. Правительства вiдразу заперестали заграванє з суспiльною думкою, на перше мiсце видвигнулись воєннi властi i вiд соцiалiстiв зажадали “во iм'я оборони вiтчизни” жовнiрiв i гроши. I, зрiкшись своїх многоразових ухвал, офiцiальнi партii не тiльки дали заклик до робiтників обороняти вiтчизну, не тiльки без жадного опору одобрили воєннi кредити правительствам, але в рядi країн пiслали своїх представникiв для участi в правительствi, чим подiлились з iмперiалiстами вiдвiчаль-

ністю за війну. Офіційні соціалістичні партії залишили точку погляду міжнародного соціалізму і стали на ґрунт дрібно-буржуазного патріотизму, підчеркнувши тим, що вони уважають свої інтереси тісніше звязаними з інтересами буржуазії своєї країни, чим з інтересами працюючих мас в інших країнах. Міжнародна соціалістична організація робітників — II. Інтернаціонал — зістала розбита і втратила всякий змісл свого істнованя.

Однак в нїдрах офіційних партій були течії, які не поділяли патріотичної політики пішовших за буржуазією провідників робітничого руху. Були ґрупи, які поділяли сю політику з великими застереженнями, а були ґрупи — правда, на початку дуже маленькі, — які остро протестували проти зради міжнародної політики пролетаріяту. На таку позицію відразу стала партія російських большевиків, часть Італійців, Болгарів, партії деяких неутральних країн і — Карл Лібкнехт, імя котрого стало знаменем сего нового руху. Конечність згоди між течіями, які стояли на точці погляду Інтернаціоналу, які не зреклись ще його ухвал, виявилась сейчас-же після вибуху війни. Так, вже при кінці вересня 1914 р. зістала зорганізована швайцарсько-італійська конференція, яка підчеркнула в своїй резолюції чисто імперіалі-

стичний характер війни і викрила лицемірство політики “освободження поневолених народів”. Зарядови швайцарської партії було припоручено відновити міжнародні відносини і притім пригадати ухвали міжнародних конгресів. Однак ні ся спроба, ні подібна спроба соціал-патріотів відновити міжнародну звязь не увінчались успіхом. Ясним було, що треба знайти якийсь новий ґрунт для взаїмного порозуміння.

Дня 11. липня 1915 р. відбула ся в Берні (Швайцарія) нарада ґрупи інтернаціоналістів ріжних національностей, на котрій було рішено скликати конференцію з представників тих соціалістичних партій або ґруп, котрі відкидають прінцип “внутрішнього мира”, проголошений соціал-патріотами, і стоять на точці погляду класової боротьби. Основним питанєм сеї конференції повинна бути політика пролетаріату в цілі осягнення мира. Звісним отже було, що при витворившій ся положеню на нараді буде репрезентоване лише невелике число організацій, які притім є меншістю в своїх-країнах.

Конференція засідала від 5. по 8. вересня в місточку Ціммервальд недалеко Берна. Репрезентовано було 11 країн, делегати котрих належали почасти до ріжних самостійних партій, а почасти до невідколовших ся ще від офіційальних партій меншости. Від Німеччини було 10

делегатів, із них група Ледебура з 6 людей, один сторонник Лібкнехта, і 3-ох від посередньої групи. Від Франції синдикаліст Мергейм і соціаліст Бурдерон; від Італії 4-ох делегатів, з них 2-ох лівих реформістів; 1 болгарський тісняк Коларов і Раковський; від Швеції і Норвегії Геклунд і Нерман; від Голландії Роланд-Гольст; від Польщі с.-д. Варський (від головної управи) і Радек (від опозиції) і від П.П.С. Липинський (ліве крило). Від Швейцарії Грім і Плятен; від Росії більшовики Ленін і Зіновєв, меншовики Аксельрод і Мартов і есери Бобров і Гарденін; від Латвії Вінтер, нарешті, від Бунду — лише в “інформаційних цілях” — Клеманський.

Із складу конференції виділилась її лівиця, до котрої увійшли обидва російські більшовики, представники Швеції і Норвегії, Латиш, польська опозиція с.-д. і сторонник Лібкнехта. До сеї сімки по поодиноким питанням лучились Голяндець і часть Швайцарців.

Після довгих дебат ухвалено текст “маніфесту конференції міжнародних соціалістів до пролетарів Європи”, в котрім говорилося: “...Ми, зібравші ся не під прапором національної солідарности з експлуатуючими клясами, але на ґрунті міжнародної солідарности пролетаріату і клясової боротьби, з цілю відновлення зір-

ваних міжнародних відносин, закликаємо робітничу класу опам'ятати ся і почати боротьбу за мир. Ся борсьтба є боротьбою за свободу, за братерство народів, за соціалізм. Треба підняти сю боротьбу за мир, за мир без анексій і контрибуцій... Право народів на самовизначенє повинно стати трівкою основою установаля взаїмновідносин між націями”.

Перед своїм замкненєм конференція сформувала сталу Інтернаціональну Соціалістичну Комісію (І.С.К.) і сформувала тимчасовий секретаріят, місцем осідку якого мало бути Бєрно.

До Ціммервальдського союза поступенно прилучив ся цілий ряд партій і організацій: соціал-демократичні партії Італії, Швайцарії, Румунії, Росії (обидві крила), Польщі і Литви, (обидві крила), Болгарії (тісняки), Португалії, Латвії, Сербії, Німеччини (независима), Швеції (ліва) і Фінляндії; дальше — бритійська соціалістична партія, независима робітнича партія Англії, партія соціал-революціонерів Росії, Бунд, П.П.С., соціалістична партія Америки і її німецька група, соціалістична робітнича партія Америки, міжнародна соціалістична ліга Полудневої Америки, загальна робітнича федерація Італії, професійне обєднанє Болгарії, соціалісти-інтернаціоналісти Німеччини, меншість соціал-демократичної партії, а та-

кож соц.-демократичні союзи молодіжи в Швеції, Норвегії, Данії і в Мадриті.

Одночасно з діяльним прилучуванем ся все нових організацій до Ціммервальду, велась завзята боротьба проти него зі сторони соціал-патріотичних партій і їх центра — міжнародного соціалістичного бюро. При всій своїй взаємній ненависти соціал-патріоти обох воюючих сторін об'єднались в дружнім наступі проти ціммервальдців, які посміли дати заклик за відмовленем ся від внутрішнього мира і до відновлення класової боротьби.

В лютім 1916 р. зібралась побільшена Інтернаціональна Комісія. Хоч партійний склад її був приблизно той самий, що і в Ціммервальді, настрій комісії був значно радикальнійший, що якраз відбилсь на опублікованій нею відозві, котра жадає *“відмовлення воєнних кредитів, без огляду від стратегічного положення країни, а також всякої добровільної участі робітників в тих організаціях, які обслуговують оборону країни, виступу (соціалістів) з буржуазних правительств, свідомого зірвання з внутрішнім миром зі сторони парламентарних представників і, нарешті, отвертої економічної і політичної боротьби мас проти пануючих клас і їх правительств”*.

Ся сесія припоручила комісії скликати дру-

гу ціммервальдську конференцію на сей раз в Голляндії. Се місце було намічене з цілію відвернення уваги правительств від конференції, котра тим часом тихо підготовлялась і зібралась 24. цвітня 1916 р. в селі Кинталю (бернський Оберлянд). Маневр вдався, і тільки не многі з делегатів не могли потрапити на конференцію. Склад її був приблизно такий самий, як і в Ціммервальді, однак за час після ціммервальдської конференції загально-політичне положення стало більше сприятливим для боротьби проти війни, і лівій групі конференції вдалось зайняти сильнішу позицію. Все-ж таки ціммервальдці не могли піти далше жадання “справедливого мира” і сердитих резолюцій проти соціал-патріотичного Міжнародного Соціалістичного Бюра, з котрим вони не хотіли зірвати, думаючи помиритись при сприятливих умовах. Кинтальська конференція видала маніфест “До тих народів, яких руйнують і убивають”, зміст і кличі якого мало ріжнились від відозви першої ціммервальдської конференції і відозви комісії.

Дійсний революційний рух випередив маніфести і конференції нерішучих, половинчастих провідників робітничої класи. В Росії вибухла мартова революція, і всі ухвали Ціммервальду цілковито змінились. Замість “натиску на парламентарних представників” або “відмовлене

ся від голосовання за кредитами”, якого вимагав кинтальський маніфест, на чергу стало завдане заперестання війни волею самих революційних мас. Переговори соціалістичних партій з правительствами повинні були здавати ся пустою балачкою після того, як в Росії сам пролетаріят і багатоміліонна жовнірська маса, здавалось, заволоділа всею державною властю. Перед хоч трохи чесними соціалістами Західної Європи, не загризшими остаточно в болоті соціал-патріотизму, стояло питанє, одно реальне питанє, про перенесенє російського досвіду на свій ґрунт.

При таких умовах зібралась трета ціммервальдська конференція, котра уважала за ліпше назвати ся нарадою, в серпни 1917 року в Штокгольмі. Се було після “липневих днів”, т. є. підчас боротьби між меншевиками, які сиділи з Керенським в однім правительстві і розстрілювали робітників і жовнірів з спроби повалити власть віджившої знова буржуазії, і большевиками, провідники котрих сиділи в тюрмах або перейшли на нелегальне положенє. Ся боротьба відбила ся на ціммервальдській нараді. Спір йшов виключно між німецько-російськими меншевиками (Кавцький, Кон, Гаазе, Аксельрод) і большевиками, яких піддержували Скандинавці, ліві Німці і відчасти Ледебур,

який тоді почав вже розходитись зі своїми не-
поправно патріотичними независимцями. В ре-
зультаті сих нарад ухвалено було відозву до
всіх народів, яка закликала їх до активних ре-
волюційних виступів. Безпосереднього впливу
ся відозва не мала.

Жовтневий переворот 1917 року остаточно
розділив соціалістів на два табори, між котри-
ми не було більше нічого спільного. Бересть-
Литовський мир розвіяв послідні ілюзії відно-
сно “справедливого мира”, таким робом, скром-
ні завдання, які ставив перед собою Ціммер-
вальд, розлетілись в порох, і весь рух втратив
змісл перед величавими і грізними подіями про-
летарської революції в Росії. Ціммервальд у-
мер власною смертю.

Практичне об'єднання соціалістичних партій,
які стреміли до большевицького-комуністично-
го руху, стало можливим тільки тоді, коли в го-
ловнійших країнах німецької воюючої групи пе-
рейшли від резолюцій до революцій. Після
жовтневого перевороту в Німеччині і бувшій
Австро-Угорщині стало можливим об'єднати со-
ціалістичні організації тої часті Європи і всту-
пити в зв'язь — тимчасово нелегальну — з со-
ціалістами Франції і Англії. Назріла потре-
ба надати форми почавшим ся організаційним
зносинам і створити трівку організацію, і 2. мар-

та 1919 року скликано в Москві Перший Зїзд III. Комуністичного Інтернаціоналу.

Власне кажучи, скликано конференцію, але так як на ній було представлено поважне число країн і організацій, то її перетворено в зїзд. На зїзді були представлені слїдуючі організації:

Комуністична Партія Німеччини (Альберт), Російська Комуністична Партія (Ленін, Троцький, Зіновєв, Сталін, Бухарін, Чічерін, Оболенський, Воровський), Комуністична Партія Австрії (Грубер, Петін), Комуністична Партія Угорщини (Руднянський), шведська лїва соц.-дем. партія (Грімлунд), норвежська соц.-дем. Партія (Станґ), швайцарська соц.-дем. партія (Плятен), американська соц.-дем. партія (Рейнштейн), балканська революційна федерація (Раковський), польська комуністична партія (Уншліхт), фінляндська комуністична партія (Сироля, Манер, Куусінен, І. Рахія, Б. Рахія), Ком. Партія України (Скрипник, Гопнер), латишська ком. партія (Гайліс), литовська і білоруська ком. партія (Гедріс), естонська ком. партія (Пегельман), вірменська ком. партія (Ейкуні), ком. партія німецьких колоній в Росії (Клінґер), обєднана група східних народів Росії (Ялимов, Бакентаєр, Альтіміров, Касімов, Мансуров), ціммервальдське лїве крило Франції (Гільбо). Крім того з дорадчими голо

сами були присутні: чеська ком. група (Гандлїр), болгарська ком. група (Джоров), югославська ком. група (Мілкіч,) англійська ком. група (Файнберг), французька ком. група (Садуль), голяндська соц.-дем. партія (Роджерс), швайцарські комуністи (Кашір), китайська соціалістична робітнича партія і корейський робітничий союз (Лау-Слу-Джау-Чон-Гун-Кул-Каїн), ціммервальдська комісія (Балабанова) і секція центрального бюро східних народів: туркестанська (Ялимов), турецька (Субхі), грузинська (Шігенти), азербайджанська (Багіров) і персійська (Гусяйнов).

Зїзд вислухав доклади і ухвалив резолюції по слїдуючим питанням:

— 1) плятформа Комуністичного Інтернаціоналу (докл. Альберт і Бухарін); 2) буржуазна демократія і пролетарська диктатура (Ленін і Рахія); 3) про відношенє до соціалістичних течій і до бернської конференції (Плятен і Зіновєв); 4) про міжнародне положенє і політику антанті (Оболенський); 5) білий терор (Манер, Альберт, Сироля).

Крім того ухвалено ряд дрібнїйших резолюцій, в тім числі про припиненє діяльності ціммервальдського обєднаня. Ухвалено маніфєст “до пролетарів цілого світа” і намічено створенє сталого орґану — Виконавчого Комітету. До

сего Комітету мали прислати своїх представників слідуючі партії, які входили в склад III. Інтернаціоналу: російська, німецька, австрійська, угорська, балканська федерація, швайцарська і скандинавські. А до присланя їх до Росії, на Російську Ком. Партію наложено завдане сформувати тимчасовий Виконавчий Комітет і вибрати з його складу бюро з п'яти осіб. Предсідателем Виконавчого Комітету вибрано Зіновєва.

В наслідок воєнних подій в Західній Європі, (упадок радянської влади в Угорщині, перемога контрреволюційних елементів в Німеччині, і т. п.) прислані представників до Виконкому повздержалось і його працею руководив тимчасовий комітет. Він видав і розіслав за посередництвом радіо-телеграфу відозви, які відносились до всіх найважливіших політичних подій. Того самого року до Комуністичного Інтернаціоналу прилучились цілий ряд соціалістичних партій, між ними голандська і італійська.

Другий Конгрес Комуністичного Інтернаціоналу розпочався 19. липня 1920 року в Петрограді а відтак переїхав в Москву, де відбував свої наради від 23. до 6. серпня. На другім Конгресі були представлені комуністичні і соціалістичні партії від 40 країн. Всіх делегатів було 218, з них 169 з правом рішального голосу, а 49 з правом дорадчого голосу. Другий Кон-

грес був першим найголовнішим конгресом Комінтерну. Він ухвалив статут і тези по різних найважнішим політичним питанням і видав цілий ряд відозв і маніфестів до пролетаріату цілого світа та до поодиноких комуністичних і соціалістичних партій різних країн.

Слідом за Другим Конгресом Комінтерну і за його ініціативою відбувся в Баку (на Кавказі) Перший Зїзд Народів Сходу (1.—8. вересня 1920 р.). Обидва сї зїзди відбувалися в самий розгар війни Радянських Республік з шляхетською Польщею і Вранглем.

Третій Конгрес Комінтерна розпочався в Москві 17. червня 1921 року. Поруч з Третім Конгресом і за його ініціативою відбувся в Москві ряд інших міжнародних Конгресів, а власне: конгрес міжнародного комуністичного жіноцтва; конгрес міжнародної комуністичної молодіжи, в яким взяли участь представники 35 різних країн; і Перший Конгрес Інтернаціоналу Професійних Союзів, в яким взяли участь 220 делегатів.

Четвертий Конгрес Комінтерну розпочався в Петрограді 7. листопада с. р. в день п'ятилітньої річниці пролетарської революції в Росії, а відтак таксамо як і Другий Конгрес, переїхав в Москву, де і відбуває тепер свої наради.

